

Regeringens proposition

2010/11:107

Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård

Prop.
2010/11:107

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 24 mars 2011

Fredrik Reinfeldt

Beatrice Ask
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Ungdomar som döms till sluten ungdomsvård har gjort sig skyldiga till mycket allvarlig brottslighet. Påföljden avtjänas vid särskilda ungdomshem och är längst 14 dagar och högst fyra år.

Det är väl känt att övergången från ungdomshem till ett liv i frihet är en kritisk period då risken för återfall i brott är hög. Både verkställighetsplaneringen och utslussningsarbetet har brister, bl.a. upprättas en fjärdedel av behandlingsplanerna utan socialtjänstens medverkan och cirka en tredjedel av de dömda saknar planerad utslussning. För att åtgärda dessa brister och därmed minska risken för återfall i brott föreslår regeringen ett antal åtgärder som ska förbättra verkställigheten och öka möjligheterna till successiv utslussning under kontrollerade former.

Betydelsen av en individuellt utformad verkställighet tydliggörs genom att det i lag regleras att en verkställighetsplan ska upprättas för den dömde. Statens institutionsstyrelse ska planlägga och genomföra verkställigheten efter samråd med socialtjänsten. Förslagen innebär att Statens institutionsstyrelsens ansvar för hela verkställigheten tydliggörs. Samtidigt betonas att en väl planerad och genomförd verkställighet förutsätter ett nära samarbete mellan institutionsstyrelsen och socialtjänsten, särskilt för att säkerställa att de åtgärder som vidtagits under verkställigheten kan fortsätta efter frigivning.

Vidare föreslås att den dömde under den senare delen av verkställigheten ska förberedas för ett liv i frihet genom konkreta åtgärder. Därutöver ska elektroniska hjälpmedel få användas för att kontrollera var den dömde befinner sig vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

Vid misstanke om att den dömda är drogpåverkad föreslås utökade provtagningsmetoder i form av saliv- och svettprov. Proportionalitetsprincipens betydelse tydliggörs genom att det anges att varje beslut om kontroll- eller tvångsåtgärd ska föregås av en proportionalitetsbedömning. Ändringarna, som huvudsakligen görs i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, föreslås träda i kraft den 1 augusti 2011.

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall	7
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	8
3	Ärendet och dess beredning	9
4	Utgångspunkter för reformen	9
4.1	Allmänt om sluten ungdomsvård	9
4.2	Samverkan mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten	10
4.3	Utslussning från sluten ungdomsvård	10
4.4	Sluten ungdomsvård i dag	11
4.5	Betydelsen av planerad verkställighet och strukturerat utslussningsarbete	12
5	En förbättrad utslussning	13
5.1	Ett strukturerat utslussningsarbete	13
5.2	Förbättrade kontrollmöjligheter	18
5.3	Nya provtagningsmetoder för drogkontroll	23
5.4	Proportionalitetsprincipen lagregleras	24
6	Ekonomiska konsekvenser	25
7	Författningskommentar	26
7.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård	26
7.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall	28
7.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	29
Bilaga 1	Sammanfattning av delar av departementspromemorian Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård och ändrade gallringsregler i belastningsregistret (Ds 2009:9)	30
Bilaga 2	Delar av promemorians lagförslag	31
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanser	35
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	36
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	40
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 mars 2011	42

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2010/11:107

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,
2. lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
3. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

dels att nuvarande 18 a § ska betecknas 17 a §,

dels att 3, 18 och 22 §§ samt nya 17 a § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 18 a och 18 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *skall* planläggas och genomföras *i nära samarbete* med socialnämnden i den dömdes hemort.

18 a §

Den dömden är, om inte annat *föranleds* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller *utandningsprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådana* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådana medel* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömden är påverkad av något sådant medel.

Föreslagen lydelse

3 §

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *ska* planläggas och genomföras *efter samråd* med socialnämnden i den dömdes hemort. *En individuellt utformad verkställighetsplan ska upprättas för den dömden.*

17 a §¹

Den dömden är, om inte annat *motiveras* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-, saliv- eller svettprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådant* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådan vara* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömden är påverkad av något sådant medel *eller någon sådan vara.*

18 §

Den dömden *skall* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning

Den dömden *ska* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som

¹ Senaste lydelse av tidigare 18 a § 2007:1314.

som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans anpassning i samhället eller det *annars* finns särskilda skäl. *Därvid skall de villkor ställas som kan anses nödvändiga.*

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket *skall* räknas in i verkställighetstiden.

kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans *eller hennes* anpassning i samhället eller det finns *andra* särskilda skäl. *Ett tillstånd att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet ska förenas med de villkor som behövs.*

Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet får elektroniska hjälpmedel användas för att kontrollera villkor som ställts om var den dömd ska befinna sig.

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket *ska* räknas in i verkställighetstiden.

18 a §

Under den senare delen av verkställigheten ska den dömd genom konkreta åtgärder förberedas för ett liv i frihet.

18 b §

En kontroll- eller tvångsåtgärd enligt denna lag får användas endast om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden.

22 §

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ *skall samråd ske med* socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövt.

Beslut *i frågor* enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ *ska Statens institutionsstyrelse höra* socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövt.

Beslut enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2011.

Härigenom föreskrivs att 32 a § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 a §¹

Den intagne är, om inte annat *föranleds* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller *utandningsprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådana* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådana medel* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Den intagne är, om inte annat *motiveras* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-, saliv- eller svettprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådant* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådan vara* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel *eller någon sådan vara*.

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2011.

¹ Senaste lydelse 2005:467.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Prop. 2010/11:107

Härigenom föreskrivs att 17 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den intagne är, om inte annat *föranleds* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller *utandningsprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådana* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådana medel* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Föreslagen lydelse

17 a §¹

Den intagne är, om inte annat *motiveras* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-, saliv- eller svettprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådant* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådan vara* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel *eller någon sådan vara*.

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2011.

¹ Senaste lydelse 2007:1312.

Inom Justitiedepartementet har det utarbetats en departementspromemoria, Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård och ändrade gallringsregler i belastningsregistret (Ds 2009:9).

En sammanfattning av promemorian och dess lagförslag i nu relevanta delar finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2010/8100/KRIM).

I detta lagstiftningsärende behandlas den del av promemorian som avser förslaget om förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård. Förslaget om ändrade gallringsregler i belastningsregistret är redan genomfört (prop. 2009/10:191, bet. 2009/10:JuU28, rskr. 2009/10:271).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 3 mars 2011 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Lagrådets synpunkter behandlas i författningskommentaren. Regeringen har följt Lagrådets förslag. Dessutom har vissa språkliga ändringar gjorts i förhållande till lagrådsremissen.

4 Utgångspunkter för reformen

4.1 Allmänt om sluten ungdomsvård

För brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 18 år får rätten döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Påföljden ska då i första hand bestämmas till sluten ungdomsvård (30 kap. 5 § och 32 kap. 5 § brottsbalken). Sluten ungdomsvård innebär frihetsberövande i lägst 14 dagar och högst fyra år på Statens institutionsstyrelsens särskilda ungdomshem.

Regleringen om sluten ungdomsvård utgår från att unga lagöverträdare så långt möjligt ska hanteras utanför Kriminalvården. Vidare bygger regleringen på att ingripandena ska anpassas efter behovet av att främja en gynnsam utveckling hos den unge, samtidigt som den vilar på de principer som påföljdssystemet i övrigt väsentligen grundas på, dvs. proportionalitet, förutsebarhet, konsekvens och likabehandling.

Sluten ungdomsvård ska dömas ut enbart när det är motiverat som en reaktion på de brott som den unge har dömts för. Den unges behov av vård ska således inte tillmätas någon betydelse vid påföljdsbestämningen, men får däremot stor betydelse under verkställigheten av påföljden. Den unge ska få adekvat behandling under verkställigheten, och verkställigheten ska ordnas så att orsakerna till den unges kriminalitet kan angripas så effektivt som möjligt. Någon villkorlig frigivning sker inte från sluten ungdomsvård (prop. 1997/98:96 s. 160 f.).

I lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård finns det bestämmelser som reglerar vissa förhållanden under verkställigheten av påföljden, bl.a. intagning, genomförande av verkställigheten, under rättelse till målsägande och beräkning av verkställighetstid. Sluten ungdomsvård verkställs vid sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen är främst inriktad på vård. Det har därför inte ansetts nödvändigt att i detalj reglera den dömdes rättigheter och skyldigheter på det sätt som görs i den lagstiftning som reglerar verkställigheten av fängelsestraff (prop. 1997/98:96 s. 166).

Regeringen tillsatte 2009 en utredning som ska se över påföljds-systemet. Inom ramen för utredningens uppdrag ska även de särskilda påföljderna för unga lagöverträdare ses över (dir. 2009:60).

4.2 Samverkan mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten av sluten ungdomsvård. Verkställigheten ska utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas. Den ska planläggas och genomföras i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort (2 och 3 §§ lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård). Det är viktigt att socialtjänsten är delaktig under hela verkställigheten, eftersom socialtjänsten har det övergripande ansvaret för unga som riskerar att utveckla en kriminell livsstil.

En behandlingsplan ska upprättas för den som avtjänar sluten ungdomsvård. Planen ska upprättas i samråd mellan Statens institutionsstyrelse och socialnämnden i den dömdes hemort och avse vistelsen vid och utslussningen ur det särskilda ungdomshemmet (5 § förordningen [1998:641] om verkställighet av sluten ungdomsvård). Behandlingsplanen ska omprövas så snart det finns anledning till det.

Socialtjänstens delaktighet är särskilt viktig under utslussning och i slutet av verkställigheten för att de åtgärder som inletts under verkställigheten ska kunna fortsätta efter frigivningen. Vid kortare strafftider är det också angeläget att socialtjänsten är delaktig under verkställigheten, eftersom Statens institutionsstyrelses åtgärder i dessa fall vanligtvis inte kan bli allt för omfattande utan snarare syfta till att motivera den dömda till att leva ett liv utan kriminalitet.

4.3 Utslussning från sluten ungdomsvård

Det är angeläget att steget mellan ungdomshemmet och samhället utanför inte är allt för stort. En planerad utslussning ska därför vara en normal del av påföljden. Utslussningen ska ske successivt och vara mer omfattande vid slutet av verkställigheten. Verkställigheten ska inledas på en läsbar enhet. Så snart förhållandena medger det ska den dömda ges

möjlighet till vistelse under öppnare former på ungdomshemmet (14 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård).

Den dömde ska tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans eller hennes anpassning i samhället eller det finns andra särskilda skäl (18 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård). Begreppet vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet används som en samlad beteckning för flera olika alternativ, t.ex. kortare permission vid ett visst tillfälle eller en sammanhängande permission under flera dygn. Det kan också vara fråga om att den dömde medges vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet för att delta i dagliga aktiviteter som kan antas underlätta anpassningen till samhället, såsom behandling, utbildning eller annan liknande verksamhet.

Det är även möjligt att placera den dömde utanför det särskilda ungdomshemmet. Placeringen ska vara förenad med någon slags strukturerad verksamhet vars syfte är att främja den unges anpassning i samhället. Placering får inte ske i eget boende eller i föräldrahemmet, eftersom en sådan placering skulle riskera att urholka den frihetsberövande påföljdens innehåll (prop. 1997/98:96 s. 168). En placering utanför det särskilda ungdomshemmet sker endast i ett fåtal fall per år. I promemorian anges, som rimliga förklaringar till de mycket få placeringarna, att det kan råda oklarheter i ansvarsfördelningen mellan Statens institutionsstyrelse och socialnämnden eller att kontakter etablerats i ett sent skede av verkställigheten.

Beslut om vistelse utanför ungdomshemmet kan vid behov förenas med särskilda villkor, t.ex. om var den dömde ska befinna sig, att han eller hon ska hålla sig fri från droger, genomgå nödvändig vård och behandling, hålla kontakt med det särskilda ungdomshemmet eller delta i utbildning. I vissa fall kan det också finnas behov av förbud för den dömde att uppehålla sig på viss plats eller ta kontakt med vissa personer (prop. 1997/98:96 s. 169).

4.4 Sluten ungdomsvård i dag

Av den officiella kriminalstatistiken framgår att sluten ungdomsvård var huvudpåföljden i 100 domar år 2009. Drygt en tredjedel av domarna avsåg rån eller grovt rån. En femtedel av domarna avsåg grov misshandel. Andra vanligt förekommande brottsrubriceringar var mord, dråp och våldtäkt (Brå, Rapport 2010:15). Ungdomar som har dömts till sluten ungdomsvård har således gjort sig skyldiga till mycket allvarlig brottslighet.

Av årsredovisningen för Statens institutionsstyrelse 2009 framkommer att 85 ungdomar togs in under året för att påbörja verkställigheten vid de särskilda ungdomshemmen. Den genomsnittliga verkställighetstiden för dessa ungdomar var ca 9 månader. Antalet avvikelser har minskat under en femårsperiod från 37 avvikelser 2005 till 15 avvikelser 2009.

Av årsredovisningen framgår vidare att flertalet av dem som dömdes till sluten ungdomsvård hade en upprättad behandlingsplan. För en fjärdedel av de dömda var emellertid inte målen i behandlingsplanen uppfyllda. Som skäl till bristande måluppfyllelse anges återfall i

missbruk vid avvikelse i samband med obehövad vistelse utanför institutionen eller att den unge inte varit motiverad att delta i sin behandling. Trots att socialtjänsten under 2009, enligt Statens institutionsstyrelse, blivit mer delaktig i upprättandet av behandlingsplanerna, framkommer det av årsredovisningen att en fjärdedel av behandlingsplanerna hade upprättats utan socialtjänstens medverkan.

I årsredovisningen anges att cirka en tredjedel av de dömda inte hade någon planerad utslussning inför frigivningen. Som anledning till att så många dömda saknade en planering anges att den dömda avsåg sig kontakten med socialtjänsten. I något fall har socialtjänsten inte deltagit alls eller bedömt att den unge inte varit i behov av åtgärder.

Under 2009 frigavs 70 ungdomar från slutna ungdomsvård. Av dessa flyttade 45 ungdomar hem till sina föräldrar, 12 ungdomar övergick till fortsatt vård på särskilda ungdomshem och 2 ungdomar placerades på ett hem för vård eller boende eller ett familjehem. För en tredjedel av ungdomarna som frigavs under året fanns det inga planerade behandlingsinsatser efter frigivningen.

Av kriminalstatistiken framgår att av dem som år 2004 dömdes till slutna ungdomsvård återföll 75 procent i brott inom tre år. Statens institutionsstyrelse har i en undersökning från 2009 pekat ut två faktorer som återfallsgrundande, utöver tidigare brottsbelastning, nämligen flera avvikelser och färre vistelser utanför det särskilda ungdomshemmet. I studien ingick 371 ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård åren 1999–2003. Uppföljningstiden i studien är tre år. De som återföll i brott efter slutna ungdomsvård hade avvikit i högre utsträckning än de som inte återföll i brott. Vidare var återfallen relativt sett fler bland ungdomar som inte fått möjlighet att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet (Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive slutna ungdomsvård, SiS följer upp och utvecklar, 2/10, 2009).

4.5 Betydelsen av planerad verkställighet och strukturerat utslussningsarbete

Det är väl känt att övergången mellan institution och frihet är en kritisk tidpunkt då risken för återfall är hög. Under verkställigheten ska därför fokus ligga på att planera och förbereda tiden efter frigivningen. Om så inte sker ökar risken för återfall i brott. Målsättningen med verkställigheten av slutna ungdomsvård är att tiden på och utanför institutionen ska användas för att motivera den unge till att bryta med sin kriminella livsstil. Verkställigheten måste därför vara väl planerad och anpassad till den dömdes individuella behov av stöd och hjälp för att klara av att leva ett laglydigt liv utanför institutionen.

Ett väl fungerande samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten under hela verkställighetstiden utgör en viktig förutsättning för att åtgärder som inleds under verkställigheten också följs av insatser efter frigivningen. Socialtjänstens delaktighet i verkställighet, från upprättandet av behandlingsplaner till planeringen inför utslussning, är av central betydelse för den dömdes möjligheter till ett liv utan kriminalitet efter frigivning. Statens institutionsstyrelsens insatser måste

kunna fullföljas och följas upp även efter frigivningen och metoder måste utvecklas för att underlätta för den unge att bibehålla uppnådda resultat efter frigivningen.

Både den övergripande planeringen av verkställigheten och det avslutande utslusningsarbetet har brister som måste åtgärdas. Den största utmaningen för den framtida utformningen av verkställigheten av sluten ungdomsvård är att finna de rätta formerna för samarbetet mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten för att få till stånd ett strukturerat utslusningsarbete så att den dömdes anpassning i samhället främjas. Utslusningsarbetet bör intensifieras under den senare delen av verkställigheten och resultera i konkreta åtgärder för att underlätta ett liv i frihet utan kriminalitet.

I det följande lämnar regeringen förslag som syftar till att förbättra förutsättningarna för Statens institutionsstyrelse att bedriva ett strukturerat, intensifierat och kontrollerat utslusningsarbete. Vidare föreslås att Statens institutionsstyrelse ges möjlighet att använda nya, enklare och mindre integritetskränkande provtagningsmöjligheter vid drogkontroller. Avslutningsvis tydliggörs proportionalitetsprincipens betydelse vid varje beslut om en kontroll- eller tvångsåtgärd enligt lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård.

5 En förbättrad utslussning

5.1 Ett strukturerat utslusningsarbete

Regeringens förslag: Det ska lagregleras att en individuellt utformad verkställighetsplan ska upprättas för den dömda. Under den senare delen av verkställigheten ska den dömda genom konkreta åtgärder förberedas för ett liv i frihet. Statens institutionsstyrelsens ansvar för verkställigheten ska tydliggöras.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian föreslås att under den sista tiden av verkställigheten ska behovet av att vistas utanför ungdomshemmet särskilt beaktas. Promemorian innehåller dock inget förslag om att kravet på en verkställighetsplan ska lagregleras.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. *Södertörns tingsrätt* anser att 18 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård bör utformas mer tydligt, exempelvis att den unge ska ges möjlighet till vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet om inte särskilda skäl talar emot det. Tingsrätten anser också att promemorians förslag till ny lydelse av 3 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård bör arbetas om på så sätt att verkställigheten ska planläggas och genomföras efter samråd med socialnämnden. *Rikspolisstyrelsen*, *Göteborgs kommun* och *Botkyrka kommun* anför att det bör övervägas om det inte behövs ytterligare förtydliganden för att uppnå den eftersträlvade förändringen. *Brottsförebyggande rådet* kan se att förslaget inrymmer en del tillämpningsproblem i avvägningen mellan straff- och

behandlingsprinciper. Behovsmodellen kan få till konsekvens att den som sköter sig men inte har så stora sociala problem får vara kvar på ungdomshemmet hela strafftiden medan andra får lämna hemmet tidigare. *Statens institutionsstyrelse* anför att sekretess mellan myndigheten och socialtjänsten kan hindra ett fullgott samarbete. För ungdomar över 18 år saknas i princip möjlighet för institutionsstyrelsen att lämna uppgifter till socialtjänsten såvida inte den dömde samtycker till att uppgifterna lämnas. Detta kan motverka samarbetet och kan också medföra att socialtjänsten har begränsade möjligheter att efter frigivningen av den som fyllt 18 år ta vid med insatser enligt 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Skälen för regeringens förslag

En väl planerad verkställighet förutsätter samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten

För att återfallsförebyggande åtgärder ska kunna vidtas under verkställigheten av sluten ungdomsvård krävs det goda kunskaper om den dömde och dennes behov av stöd. Det är också nödvändigt att Statens institutionsstyrelse i ett initialt skede noggrant planlägger verkställigheten av påföljden. Först genom en individuellt utformad och väl planerad verkställighet kan tiden vid institutionen och utslussningen till ett liv i frihet utformas på ett sätt som tillgodoser såväl samhällsskyddet som den dömdes behov av åtgärder för att undvika bl.a. ny kriminalitet och missbruk. Planeringen är således av grundläggande betydelse för att det så viktiga utslussningsarbetet ska fungera på ett ändamålsenligt sätt.

Utformningen av verkställigheten av påföljden sluten ungdomsvård förutsätter ett väl fungerande samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten. Det är viktigt att samarbetet inleds redan när verkställigheten påbörjas, så att den dömdes behov av insatser och vård under verkställigheten kan identifieras och planeras. Socialtjänsten har ofta tidigare erfarenheter och kunskaper om den dömde som är av betydelse för hur verkställigheten ska utformas. Det är också viktigt att åtgärder som inleds inom ramen för påföljden sluten ungdomsvård kan fortsätta, avslutas och följas upp efter verkställigheten. Samarbetet bör därför även kunna syfta till att hjälpa socialtjänsten att bedöma behovet av insatser efter verkställigheten. Ett nära samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten ger socialtjänstens personal möjlighet att etablera personlig kontakt med den dömde redan under verkställigheten och motivera honom eller henne till att leva ett liv utan kriminalitet. För att socialtjänstens insatser efter avslutad verkställighet ska kunna anpassas till den dömdes behov av stöd och vård är det mycket viktigt att ett väl fungerande samarbete inleds tidigt och fortgår under hela verkställigheten. I de fall han eller hon själv inte går med på fortsatt behandling efter verkställigheten, utgör ett väl fungerande samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten en bra grund för att de insatser som påbörjas under verkställigheten ska kunna avslutas

Vikten av en individuellt utformad verkställighetsplan

Verkställigheten av sluten ungdomsvård ska utformas så att den dömdes anpassning i samhället underlättas. Han eller hon ska efter avslutad verkställighet vara väl förberedd på ett liv utanför institutionen. Detta ställer stora krav på kunskap om honom eller henne men också krav på en tidig och tydlig planläggning. Verkställighetsplanen ska vara individuellt utformad. I det ligger bl.a. att verkställighetsplanen, så långt som det är möjligt, tas fram i dialog med den dömda. Den ska baseras på en sammanställning och bedömning av identifierade behov och förutsättningar. Härigenom skapas också förutsättningar för den dömda att ta mer aktiv del i och ökat ansvar för arbetet med att förändra sin situation.

För att tydliggöra betydelsen av att verkställigheten och förberedelserna inför frigivning får en utformning anpassad till den dömdes behov av åtgärder, bör kravet på att en individuellt utformad verkställighetsplan ska upprättas anges i lag. Bestämmelser om att en plan ska upprättas för den dömda finns för närvarande i 5 § förordningen (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård, däri benämnd behandlingsplan. Termen verkställighetsplan används i fängelselagen (2010:610) och är enligt regeringen lämpligare än behandlingsplan, eftersom det inte enbart är behandlingsbehovet som ska planläggas utan även t.ex. utbildning och boende. Verkställighetsplan bör därför ersätta behandlingsplan, något som Statens institutionsstyrelse inte haft något att invända emot under beredningen av ärendet. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Betydelsen av en successiv utslussning från institution till ett liv i frihet

Statens institutionsstyrelsens arbete ska vara inriktat på åtgärder som ökar de dömdas förutsättningar att leva ett liv utan kriminalitet och droger efter frigivningen. Det innebär att den senare delen av verkställigheten bör inriktas på konkreta insatser som underlättar den kritiska övergången från institution till ett liv i frihet. Den dömda bör efter verkställd påföljd vara rustad för att klara samhällets krav på ett laglydigt liv. Regeringens målsättning är att ingen ska återfalla i brott på grund av att frigivningen inte var tillräckligt väl planerad. Olika konkreta åtgärder bör därför vidtas för att underlätta själva övergången från institution till ett liv i frihet.

Eftersom behovet av konkreta åtgärder varierar utifrån strafftid och personliga och sociala förhållanden, är det inte möjligt att ange en generell tidpunkt när de olika åtgärderna ska inledas. Av samma skäl går det inte heller att ange alla de olika åtgärder som kan komma i fråga. I förberedelserna inför frigivningen bör dock ingå att särskilt beakta den dömdes behov av att vistas utanför ungdomshemmet. I normalfallet bör det innebära att det under utslussning sker någon form av kvalificerad insats utanför det särskilda ungdomshemmet. Förberedelserna kan röra

olika områden, t.ex. utbildning, praktik, bostad och fritidsaktiviteter. När det bedöms som en lämplig åtgärd i det enskilda fallet bör det vara möjligt att under utslussningen placera den dömde i eget boende eller i föräldrahemmet. Denna möjlighet bör dock tillämpas restriktivt, så att innehållet i den frihetsberövande påföljden inte urholkas.

I promemorian föreslås att den dömdes behov av att vistas utanför ungdomshemmet under den sista tiden av verkställigheten särskilt ska beaktas och att detta ska lagregleras. Behovet av vistelse utanför ungdomshemmet är en viktig del av arbetet med att förbereda den dömde för ett liv i frihet. Även andra insatser i nära anslutning till frigivningen kan enligt regeringen vara betydelsefulla t.ex. arbetet med att motivera den unge att själv förändra sitt liv efter verkställigheten, vilket också framgår av promemorian (Ds 2009:9 s. 26). Detta är viktigt med tanke på att en del unga inte är intresserade av det som socialtjänsten erbjuder. En central beståndsdel i utslussningsarbetet är således att motivera och uppmuntra den dömde att hitta formerna för en meningsfull livssituation efter avslutad verkställighet. I detta arbete bör också hans eller hennes föräldrar involveras. Arbetet kan bedrivas såväl på som utanför ungdomshemmet. Detta bör också tydliggöras i lag.

Det är naturligt att det för dömda med mycket korta strafftider inte alltid finns utrymme för några längre vistelser utanför ungdomshemmet under verkställigheten. I dessa fall blir arbetet med att motivera den unge till en förändrad livsstil och planera tiden efter frigivningen särskilt viktig.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen att det i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård införs en ny bestämmelse, som anger att den dömde under den senare delen av verkställigheten genom konkreta åtgärder ska förberedas för ett liv i frihet.

Ansvar för verkställigheten tydliggörs

Av 3 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård framgår att verkställigheten ska planläggas och genomföras i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort. Detta innebär bl.a. att ansvaret för verkställigheten ligger kvar hos institutionsstyrelsen även när den dömde vistas utanför det särskilda ungdomshemmet (prop. 1997/98:96 s. 187).

I fråga om placering utanför det särskilda ungdomshemmet angavs i förarbetena att det krävs att socialnämnden i den dömdes hemkommun samtycker till en sådan placering, eftersom det är kommunen som får svara för kostnaderna för denna (prop. 1997/98:96 s. 168). Detta är en skillnad jämfört med Kriminalvårdens ansvar för verkställigheten av fängelsedömda. Kriminalvården ansvarar för finansieringen av placeringar utanför anstalt under verkställigheten fram till dagen för villkorlig frigivning. Därefter tar socialtjänsten över kostnadsansvaret. Av dem som döms till sluten ungdomsvård är det ytterst få som blir föremål för placeringar utanför de särskilda ungdomshemmen. Det är rimligt att anta att förklaringen står att finna i att det råder oklarheter i ansvarsfördelningen mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten.

I likhet med vad som gäller för Kriminalvården bör Statens institutionsstyrelse finansiera placeringar utanför anstalt fram till dagen för frigivning. Däremot är Statens institutionsstyrelsens ansvar för att tillgodose de dömdas behov av stöd- och vårdinsatser redan i dag begränsat av den s.k. normaliseringsprincipen (prop. 2009/10:135 s. 64). Denna princip, som även fortsättningsvis bör vara vägledande vid ansvarsfördelningen, innebär att det är de ordinarie myndigheterna som primärt ansvarar för de intagnas behov av t.ex. sysselsättningsfrämjande åtgärder samt hälso- och sjukvård. Endast i de fall där den dömda omhändertagits på ett sådant sätt att det hindrar andra myndigheters medverkan eller där stödinsatserna uteslutande har sin grund i Statens institutionsstyrelsens uppdrag, bör det vara motiverat att göra avsteg från denna princip.

För att tydliggöra Statens institutionsstyrelsens ansvar för verkställigheten föreslås i promemorian att 3 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård ska utformas så att det framgår att verkställigheten ska planläggas och genomföras i samråd med socialnämnden i den dömdes hemort. *Södertörns tingsrätt* anser att det i bestämmelsen bör stå efter samråd och inte i samråd. Även andra remissinstanser för liknande resonemang. Regeringen delar remissinstansernas synpunkter att uttrycket ”efter samråd” är tydligare. Det klargör att Statens institutionsstyrelse har ansvaret för hela verkställigheten, men att samråd ska ske med socialnämnden inför planläggning och genomförande. Regeringen anser därför att det bör framgå av lagtexten att verkställigheten ska planläggas och genomföras efter samråd med socialnämnden i den dömdes hemort. Det bör också framhållas att det krävs ett väl fungerande samråd mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten för att vidtagna åtgärder under verkställighet ska kunna fortsätta efter frigivningen.

Att Statens institutionsstyrelse ska samråda med socialnämnden följer även av 22 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård. Bestämmelsen innebär att i frågor om bl.a. vistelse under öppnare former, vård i enskildhet och vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet ska Statens institutionsstyrelse samråda med socialnämnden i den dömdes hemort, om det inte är uppenbart obehövt. För att förtydliga och konkretisera hur samrådsförfarandet med socialnämnden ska gå till inför dessa beslut, föreslås att det av lagtexten ska framgå att Statens institutionsstyrelse ska höra socialnämnden om det inte är uppenbart obehövt.

Såsom *Statens institutionsstyrelse* påtalar gäller en starkare sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden om den dömda är 18 år. För att verkställighetsplaneringen ska kunna fungera på ett ändamålsenligt sätt krävs det att uppgifter får lämnas mellan Statens institutionsstyrelse och socialnämnden. I förordningen (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård anges att på begäran av Statens institutionsstyrelse ska socialnämnden lämna de uppgifter som behövs för att den som dömts till sluten ungdomsvård ska kunna anvisas plats och få lämplig vård (1 §). Det bör övervägas om en liknande uppgiftsskyldighet bör finnas för Statens institutionsstyrelse. Regeringen avser att återkomma till denna fråga i ett annat sammanhang.

<p>Regeringens förslag: Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet ska elektroniska hjälpmedel få användas för att kontrollera villkor som ställts om var den dömda ska befinna sig.</p>

Promemorians förslag överensstämmer delvis med regeringens. Promemorians förslag innebär att det införs en möjlighet att använda elektronisk övervakning för att kontrollera att den unge befinner sig i bostaden vid särskilt angivna tider.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget. *Kriminalvården* delar helt uppfattningen att förbättrade kontrollmöjligheter kan öka möjligheterna att slussa ut de dömda på ett strukturerat sätt och vara en riskreducerande åtgärd. Fotbojan bör ses som ett verktyg för att stödja klienten och underlätta behandlingen samt ska alltid vara kombinerad med aktiva strukturerade åtgärder. *Brottsoffermyndigheten* anser att utgångspunkten bör vara att kontroll med elektronisk övervakning ska genomföras vid varje placering utanför det särskilda ungdomshemmet, om inte särskilda förhållanden pekar på att en sådan övervakning är onödig. *Statens institutionsstyrelse* anser att den elektroniska övervakningen även bör kunna gälla en daglig sysselsättning såsom arbete eller skola. Användningen av elektronisk kontroll bör användas övervägt och efter utredning av den unges individuella förutsättningar och livssituation. *Uppsala kommun* anser att förslaget är tveksamt och anför att det är fullt möjligt att upprätthålla kriminella aktiviteter utan att gå utanför den egna dörren. *Sveriges advokatsamfund* menar att användningen av elektroniska hjälpmedel bör ske under en försöksperiod för att därefter utvärderas. *Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet* anser att införandet av möjligheten till elektronisk övervakning i samband med sluten ungdomsvård bör förenas med tydliga instruktioner för när detta får användas och att effekterna av införandet noggrant ska följas upp.

Socialstyrelsen avstyrker förslaget och anför att möjligheten med elektronisk övervakning, om den ändå genomförs, bör tillämpas med stor restriktivitet. I första hand bör stöd och kontrollfunktioner utformas som bygger på personlig kontakt med den unge av den organisation för utslussning som Statens institutionsstyrelse tillsammans med socialtjänsten ansvarar för. Socialstyrelsens bedömning är att kontroll genom personliga kontakter minskar risken för kriminell identifikation hos den unge. Det framgår inte i vad mån elektronisk kontroll ska vara frivillig och vad en ovilja hos den unge att gå med på arrangemanget ska medföra, eller om det fordras vårdnadshavarens samtycke om den unge vistas i sitt hem.

Skälen för regeringens förslag

Elektronisk övervakning som kontroll

De ungdomar som avtjänar sluten ungdomsvård har gjort sig skyldiga till mycket allvarlig brottslighet. Många av dem har också

missbruksproblem. För att få till stånd ett effektivt återfallsförebyggande arbete inom ramen för verkställigheten är det viktigt att utslussningen inte endast är väl planerad och strukturerad utifrån den dömdes behov av vård och behandling. Utslussningen måste också ske under kontrollerade former. Det är nödvändigt för att verkställigheten inte ska urholkas och kravet på samhällsskydd eftersättas.

Inom Kriminalvården används elektronisk kontroll, s.k. fotboja, både som alternativ till kortare fängelsestraff och vid utslussning från längre fängelsestraff. Erfarenheterna från användningen av elektronisk övervakning är mycket goda. Brottsförebyggande rådets utvärderingar visar att möjligheterna att avsluta ett längre fängelsestraff med elektronisk övervakning i hemmet har minskat återfallen i brott och att de allra flesta som har avtjänat ett fängelsestraff med elektronisk övervakning har följt de regler som gäller för verkställigheten (Brå, Rapport 2010:8).

Mot bakgrund av de positiva erfarenheter som finns inom Kriminalvården från användningen av elektronisk övervakning bedömer regeringen att det bör finnas goda möjligheter att uppnå liknande resultat inom ramen för slutna ungdomsvård. Statens institutionsstyrelse bör därför få använda elektroniska hjälpmedel för att kontrollera var den dömda befinner sig under verkställigheten av slutna ungdomsvård. Det bör leda till att fler dömda under utslussningen kan ges möjligheten att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet under kontrollerade former. Användningen av tekniken måste dock anpassas till att det är fråga om ungdomar som kan ha svårt att under en längre tid följa detaljerade anvisningar om var de ska befinna sig. Den tekniska utvecklingen måste också beaktas.

Vistelser utanför det särskilda ungdomshemmet bör få kontrolleras elektroniskt

I promemorian föreslås att elektronisk övervakning ska kunna användas för att kontrollera att den dömda befinner sig i bostaden vid särskilt angivna tider. Några remissinstanser har riktat kritik mot förslaget att begränsa den elektroniska övervakningen till boendet. *Statens institutionsstyrelse* anser att den elektroniska övervakningen också bör kunna gälla en daglig sysselsättning såsom arbete eller skola. *Brottsoffermyndigheten* framhåller att elektronisk övervakning bör kunna ske vid varje placering utanför det särskilda ungdomshemmet.

Den teknik som används vid elektronisk övervakning utvecklas snabbt. Förslagen i promemorian bygger på den traditionella stationära övervakningstekniken, som hittills använts av Kriminalvården för att kontrollera fängelsestraff som verkställs utanför anstalten. Den stationära tekniken, baserad på radiokommunikation, registrerar närvaro eller frånvaro av den övervakade på en särskild plats. Sedan promemorian skrevs har tekniken utvecklats. Den stationära tekniken kan kompletteras med positioneringsteknik, som gör det möjligt att i realtid eller i efterhand följa hur den övervakade förflyttar sig. Övervakningen utnyttjar GPS-systemet (Global Positioning Satellites).

Teknikens utveckling innebär att den elektroniska övervakningen kan få nya användningsområden. Genom den nya fängelselagen (2010:610), som träder i kraft den 1 april 2011, kommer Kriminalvården att få möjlighet att med elektroniska hjälpmedel kontrollera villkor som meddelats i anslutning till en permission. Några remissinstanser har påpekat att även övervakningen vid sluten ungdomsvård borde ha ett bredare användningsområde och inte begränsas till boendet. Regeringen delar den bedömningen. Vid vistelse utanför ungdomshemmet kan det finnas skäl att använda elektroniska hjälpmedel för att kontrollera villkor, t.ex. att den dömda befinner sig på överenskommen plats vid en bestämd tidpunkt. Om Statens institutionsstyrelse får möjlighet att använda elektroniska hjälpmedel bör det möjliggöra för fler dömda att få ta del av insatser utanför det särskilda ungdomshemmet, t.ex. placering i familjehem, utbildning eller praktikplats utanför institutionen. Regeringen bedömer därför att Statens institutionsstyrelse bör ges möjlighet att vid behov använda elektroniska hjälpmedel för att kontrollera villkoren om var den dömda befinner sig vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

I sammanhanget är det emellertid viktigt att framhålla att man inte ska ha någon övertro på den elektroniska övervakningen. Övervakningen kan aldrig innebära ett fullgott skydd mot att den dömda avviker från verkställighet. Det beror t.ex. på att tekniken har vissa brister. Den förutsätter bl.a. att den dömda bär en elektronisk mottagare och att det finns täckning inom det övervakningssystem som används. Det finns inte heller någon utrustning som är fysiskt omöjlig att sätta ur spel. Tekniken bör dock ses som ett hjälpmedel för att få till stånd en kontrollerad utslussning från ungdomshemmet.

En bedömning i varje enskilt fall

En omständighet som lyfts fram av *Socialstyrelsen* som ett argument mot att införa elektronisk övervakning vid utslussningen, är att stöd- och kontrollfunktioner i första hand bör bygga på personlig kontakt mellan den dömda och den organisation som ansvarar för utslussning från sluten ungdomsvård. Avsikten med regeringens förslag är emellertid inte att den elektroniska övervakningen under utslussningen ska ersätta de viktiga personliga kontakterna och mötena mellan den dömda och de anställda vid institutionerna och andra berörda personer.

Elektroniska hjälpmedel föreslås få användas för att kontrollera var den dömda befinner sig när han eller hon vistas utanför institutionen. Inför varje beslut om elektronisk övervakning ska därför en bedömning ske med utgångspunkt i Statens institutionsstyrelses behov av kontroll under utslussningsåtgärden och den dömdes individuella förutsättningar att leva upp till institutionens krav vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

De aktiviteter som i dag förekommer under utslussningen från sluten ungdomsvård är oftast sådana som den dömda deltar i under dagtid. Kan behovet av kontroll i det enskilda fallet, vid t.ex. en kortare dagpermission, tillgodoses genom medföljande personal så bör inte elektronisk övervakning ske. Även inom skolans verksamhet saknas det i

regel behov av elektronisk övervakning. Elektronisk övervakning bör däremot kunna bli aktuell för att den dömda t.ex. ska kunna genomföra en praktiktjänstgöring under kontrollerade former. Den elektroniska övervakningen ska uppfattas som ett riskreducerande hjälpmedel för Statens institutionsstyrelse som ökar möjligheterna för att fler dömda ska kunna slussas ut i samhället under kontrollerade former och på ett strukturerat sätt. Tekniken bör aldrig användas slentrianmässigt utan en prövning ska alltid göras i varje enskilt fall.

Socialstyrelsen framhåller att elektronisk kontroll kan öka risken för kriminell identifikation hos den unge. *Sveriges advokatsamfund* anser att användningen av elektroniska hjälpmedel bör ske under en försöksperiod för att därefter utvärderas. Regeringen instämmer i att det är viktigt att följa upp hur regleringen tillämpas och vilka effekter den elektroniska övervakningen får för den enskilde. Brottsförebyggande rådet bör därför få i uppdrag att utvärdera lagstiftningen. Även om den föreslagna regleringen inte utformas som en försöksverksamhet, kan den omprövas när tillräcklig erfarenhet har vunnits av tillämpningen. Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns anledning att tidsbegränsa de bestämmelser som tar sikte på elektronisk övervakning.

Den närmare utformningen av den elektroniska övervakningen

Det är varken möjligt eller lämpligt att i detalj reglera hur den elektroniska övervakningen ska gå till. Tekniken utvecklas snabbt och Statens institutionsstyrelse bör kunna inhämta kunskap från andra myndigheter med liknande verksamhet. De erfarenheter som finns från arbetet med elektroniska hjälpmedel vid utslussning från ett fängelsestraff kommer givetvis att vara till stor nytta i arbetet med att börja använda sådan teknik även för de personer som döms till sluten ungdomsvård. Den stationära tekniken bör t.ex. kunna användas för att kontrollera att den dömda befinner sig på en praktikplats vid vissa klockslag eller på ett familjehem. Inom Kriminalvården pågår också försök med att använda GPS-teknik vid övervakningen.

Statens institutionsstyrelse bör även kunna dra lärdom av polisens arbete med att införa elektronisk övervakning vid vissa kontaktförbud. Ett tänkbart användningsområde för positioneringstekniken är att avgränsa ett större geografiskt område inom vilket den övervakade kan röra sig fritt. Området kan t.ex. bestämmas så att det omfattar det särskilda ungdomshemmet och utbildningsplatsen. Ett larm går bara om den övervakade går utanför det område som han eller hon har tillåtelse att röra sig fritt inom.

Övervakningen måste bygga på att den dömda frivilligt sätter på sig den elektroniska utrustningen. Om den dömda inte vill medverka till övervakningen kan följden bli att han eller hon inte beviljas tillstånd att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet.

En grundlagsenlig reglering

Elektronisk övervakning är ett kännbart ingrepp i den enskildes integritet och rörelsefrihet. Den personliga friheten skyddas genom 2 kap.

regeringsformen. Enligt 2 kap. 6 § andra stycket är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden.

Rätten till skydd för den personliga friheten är inte absolut. Enligt 2 kap. 20 § kan den begränsas genom lag. Begränsningen får enligt 2 kap. 21 § göras för att tillgodose ändamål som anses godtagbara i ett demokratiskt samhälle och får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett begränsningen.

Elektronisk kontroll används redan inom Kriminalvården vid utslussning från fängelsestraff. Sluten ungdomsvård används som ett alternativ till fängelse för den som begått brott före 18 års ålder, förutsatt att det finns synnerliga skäl för fängelse. Påföljden döms således ut vid allvarlig brottslighet.

Utslussningsarbetet har, såsom tidigare konstaterats, brister. Många som döms till påföljden blir överhuvudtaget inte föremål för utslussningsåtgärder, vilket är en anledning till att en mycket stor andel av dem som dömts till påföljden återfaller i brott. Elektronisk övervakning vid sluten ungdomsvård möjliggör att fler unga lagöverträdare kan vistas utanför det särskilda ungdomshemmet under kontrollerade former. Detta innebär att fler kvalificerade utslussningsåtgärder kan inledas under verkställigheten, vilket bör leda till att risken för återfall i brott efter sluten ungdomsvård minskar. Den elektroniska övervakningen tjänar mot den bakgrunden ett syfte som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle.

Inför varje beslut om elektronisk övervakning ska en bedömning göras av Statens institutionsstyrelses behov av kontroll och den dömdes förmåga att leva upp till institutionens krav med hänsyn till dennes individuella förutsättningar, exempelvis ålder och mognad. Elektronisk övervakning får inte användas slentrianmässigt. Det ska göras en behovsbedömning i det enskilda fallet. Denna avvägning, som ska gälla i fråga om förutsättningarna för att besluta om elektronisk övervakning vid verkställighet av sluten ungdomsvård, innebär att integritetsintrånget begränsas till vad som får anses godtagbart för att uppnå ändamålet med åtgärden. Möjligheterna att använda uppgifterna om var den dömda befinner sig då han eller hon är föremål för elektronisk övervakning bör dock regleras.

Övervakningen innebär att uppgifter om var den dömda befinner sig kommer att behandlas elektroniskt. Redan av personuppgiftslagen (1998:204) framgår att en uppgift inte får behandlas för något ändamål som är oförenligt med det ändamål för vilket uppgifterna samlades in. Vidare framgår att personuppgifter inte får bevaras under en längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen (9 § personuppgiftslagen). Personuppgiftslagens bestämmelser om behandling av personuppgifter bör emellertid av integritetsskäl preciseras i förordning.

Mot denna bakgrund får åtgärden anses vara proportionerlig med hänsyn till syftet med den. Regeringen gör sammanfattningsvis bedömningen att den föreslagna regleringen, om att vid behov få använda elektroniska hjälpmedel vid sluten ungdomsvård, får anses förenlig med regeringsformens krav på skydd för grundläggande fri- och rättigheter.

5.3 Nya provtagningsmetoder för drogkontroll

Regeringens förslag: Statens institutionsstyrelse ska ges möjlighet att använda två nya provtagningsmetoder vid drogkontroll: svett- och salivprov.

Promemorians förslag överensstämmer delvis med regeringens. I promemorian föreslås att Statens institutionsstyrelse ska ges möjlighet att också använda hårprov vid drogkontroller.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser, med några undantag, tillstyrker förslaget. *Södertörns tingsrätt* ifrågasätter om det är möjligt att avgöra huruvida en person är påverkad av narkotika genom att använda sig av hårprov. *Rikspolisstyrelsen* anser att lagförslagen bör ange påverkan av alkohol eller användande av droger. Användande av andra droger är ett nyckelord eftersom påverkan av narkotika inte kan visas annat än genom blodprov. De övriga provtyper som anges i förslaget kan bara ge svar om förekomst av vissa omvandlingsprodukter i kroppen och därigenom ge besked om användande av droger och hälsofarliga varor. Hårprov är visserligen tillförlitliga men mycket kostnadskrävande och lämpar sig därför inte för storskalig provtagning, utan enbart som hjälpmedel vid utredning i enstaka fall. *Kriminalvården* anser att det möjligen finns fördelar med att ha en mer teknikneutral skrivning eftersom tekniken kan utvecklas mot fler möjliga provtagningsmetoder. Provtagning med svett och saliv provas nu i en försöksverksamhet inom kriminalvården. Tekniken är ännu inte så utvärderad att den kan användas annat än för sällning och kan således inte ersätta urinprov. *Socialstyrelsen* avstyrker förslaget. Endast sådana analysmetoder som är tillräckligt vetenskapligt utprovade ska användas vid drogkontroller. Svett-, saliv- och hårprov är inte tillräckligt utvärderade. Om Statens institutionsstyrelse ska få använda sig av dessa nya provmetoder bör det ske inom ramen för en vetenskapligt upplagd försöksverksamhet. *Barnombudsmannen* anser att förslaget inte får innebära att man på grund av enklare och mindre integritetskränkande metoder ska kunna utföra drogkontroller helt godtyckligt eller att antalet drogkontroller ökar, utan det måste fortfarande finnas en välgrundad misstanke. När det gäller analyser av hårprov framhåller *Sveriges advokatsamfund* att sådana inte bör införas. Hårprov fungerar som en kalender eller ett arkiv över vad som intagits under lång tid, månader till år beroende på hårets längd. En analys av hårprov kan således redovisa mycket mer information än övriga metoder och kan ge upphov till ett informationsöverskott som överstiger analysens initiala syfte. En sådan provtagningsform kan därför inte anses proportionerlig i förhållande till dess syfte och bör inte tillåtas.

Skälen för regeringens förslag

För att Statens institutionsstyrelse ska kunna bedriva en ändamålsenlig behandling och vård av de dömda under verkställigheten är det viktigt att

institutionerna hålls drogfria. De särskilda ungdomshemmen ska kunna garantera ett tryggt och drogfritt boende samt vara ett stöd för den som försöker avsluta sitt beroende eller bryta sina kriminella levnadsvanor (prop. 2006/07:129 s. 85). Ett pågående missbruk försvårar på ett påtagligt sätt den dömdes återanpassning i samhället.

I dag får Statens institutionsstyrelse genom urin-, blod- och utandningsprov kontrollera om den dömda är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att sådan påverkan föreligger (18 a § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård). Den dömda kan dock i vissa fall uppleva det som integritetskränkande att tvingas lämna t.ex. urinprov och för den anställde är hanteringen av proverna en process som tar relativt mycket tid i anspråk.

Numera finns det enklare, mindre integritetskränkande och mer hygieniska alternativ till urinprovstagning för att kontrollera spår av narkotika. Det är möjligt att analysera spår av narkotika genom enkla prov av svett som finns på huden. Provtagningen sker genom att huden torkas av med ett strykfilter. Det finns också nya enkla metoder för att spåra narkotika i saliv. Även om metoderna, såsom *Socialstyrelsen* anför, inte är tillräckligt vetenskapligt utvärderade kan de användas som sållningsinstrument, vilket redan sker inom Kriminalvården.

Såväl svett- som salivprov används redan inom Kriminalvården för att kontrollera om den dömda är påverkad av alkohol, narkotika eller någon annan drog. En analys av ett hårprov ger dock mycket mer information än övriga metoder och kan ge upphov till ett informationsöverskott som vida överstiger provtagningens syfte. Regeringen instämmer således med vad *Södertörns tingsrätt* och *Sveriges Advokatsamfund* anför. Regeringen gör bedömningen att Statens institutionsstyrelse bör ges möjligheten att använda svett- och salivprov för att göra drogkontroller mindre integritetskränkande för dem som dömts till sluten ungdomsvård.

Vid de särskilda ungdomshem som drivs av institutionsstyrelsen vårdas förutom personer som dömts till sluten ungdomsvård även personer som vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. De nya provtagningsmetoderna, svett- och salivprov, bör kunna tillämpas även för dem. Detsamma gäller personer som vårdas med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Vård med stöd av den lagen ges huvudsakligen vid institutioner som drivs av Statens institutionsstyrelse.

5.4 Proportionalitetsprincipen lagregleras

Regeringens förslag: En proportionalitetsprincip införs som tydliggör att en kontroll- eller tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden.

Promemorian innehåller inget förslag i denna del.

Skälen för regeringens förslag: I lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga finns bestämmelser om särskilda

kontroll- och tvångsåtgärder. Bestämmelserna innebär t.ex. att den unge kan bli föremål för kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning samt få sin post kontrollerad. Vissa av dessa kontroll- och tvångsåtgärder gäller också den som är föremål för verkställighet av påföljden sluten ungdomsvård (jfr. 15 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård).

I samband med vissa ändringar i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga infördes 2005 en proportionalitetsprincip med avseende på tvångsåtgärder (prop. 2004/05:123 s. 42 f.). Även i 1 kap. 6 § fängelselagen (2010:610) finns det en proportionalitetsprincip som innebär att en kontroll- eller tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Någon motsvarande proportionalitetsprincip finns inte i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård.

Bestämmelserna om kontroll- och tvångsåtgärder i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård har stor betydelse för möjligheterna att bedriva en meningsfull vård i en drogfri och säker miljö. Samtidigt är det viktigt att värna den enskildes rättssäkerhet och personliga integritet. En åtgärd som innebär att kontroll eller tvång riktas mot en enskild får vidtas endast om den kan anses stå i rimlig proportion till syftet med åtgärden (jfr 2 kap. 21 § regeringsformen). Det är enligt regeringens mening angeläget att denna proportionalitetsprincip kommer till generellt uttryck i lagen. Det bör därför införas en proportionalitetsprincip som tydliggör att en kontroll- eller tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. En sådan bedömning kan leda till att åtgärden inte ska vidtas om den skulle få skadeverkningar för den enskilde som inte är rimliga i förhållande till vad som eftersträvas.

6 Ekonomiska konsekvenser

Förslagen syftar till att förbättra förutsättningarna för Statens institutionsstyrelse att utveckla en mer strukturerad och välplanerad verkställighet samt ett intensifierat utslusningsarbete. Avsikten med förslaget om elektronisk övervakning är att få till stånd en kontrollerad utslusning när den dömda vistas utanför det särskilda ungdomshemmet. För att kunna bedriva ett meningsfullt arbete med att förbättra verkställigheten i stort och utslusningen i synnerhet krävs resurstillskott till institutionsstyrelsen. Statens institutionsstyrelse har därför tillförts 20 miljoner kronor för att organisera en strukturerad utslusning från sluten ungdomsvård med utvecklade kontrollmöjligheter (prop. 2010/11:1, utgiftsområde 9, bet. 2010/11:SoU1, rskr. 2010/11:63). På så sätt kan reformen finansieras. Något ytterligare resurstillskott är således inte aktuellt.

7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

3 § Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *ska* planläggas och genomföras *efter samråd* med socialnämnden i den dömdes hemort. *En individuellt utformad verkställighetsplan ska upprättas för den dömde.*

Av paragrafen följer att Statens institutionsstyrelse är den myndighet som ansvarar för verkställigheten av sluten ungdomsvård.

För att tydliggöra ansvarsförhållandet mellan Statens institutionsstyrelse och socialnämnden anges att verkställigheten ska planläggas och genomföras av institutionsstyrelsen efter samråd med socialnämnden och inte som tidigare, i nära samarbete med socialnämnden.

Därutöver har det i paragrafen införts en ny sista mening där det anges att det ska upprättas en individuellt utformad verkställighetsplan för den dömde. En verkställighetsplan är nödvändig för att Statens institutionsstyrelse ska kunna utforma verkställigheten på ett ändamålsenligt sätt. Verkställighetsplanen ska vara baserad på en bedömning av identifierade risker och individuella behov som har betydelse för innehållet i verkställigheten. Planen ska utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och de skadliga effekterna av frihetsberövandet motverkas. Ändringarna i paragrafen behandlas i avsnitt 5.1.

17 a § Den dömde är, om inte annat *motiveras* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-*, *saliv-* eller *svettprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådant* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådan vara* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömde är påverkad av något sådant medel *eller någon sådan vara*.

Paragrafen reglerar Statens institutionsstyrelses möjligheter att kontrollera om den dömde är påverkad av narkotika, alkohol eller vissa andra medel eller varor. Paragrafen har ändrat beteckning och motsvarar i huvudsak tidigare 18 a §.

Ändringen innebär att Statens institutionsstyrelse, förutom blod-, urin- och utandningsprov, får möjlighet att använda saliv- och svettprov. Ändringarna i paragrafen behandlas i avsnitt 5.3.

Vidare görs språkliga ändringar, som inte innebär några ändringar i sak. Paragrafen har i huvudsak utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

18 § Den dömde *ska* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans *eller hennes* anpassning i samhället eller det finns *andra* särskilda skäl. *Ett tillstånd att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet ska förenas med de villkor som behövs.*

Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet får elektroniska hjälpmedel användas för att kontrollera villkor som ställts om var den dömda ska befinna sig.

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket ska räknas in i verkställighetstiden.

Paragrafen reglerar när den dömda ska tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet.

I *första stycket* görs endast språkliga ändringar. Någon ändring i sak är inte avsedd.

I paragrafen införs ett nytt *andra stycke*, som innebär att Statens institutionsstyrelse ges möjlighet att använda elektroniska hjälpmedel för att kontrollera villkor om var den dömda ska befinna sig vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet. Bestämmelsen har utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Kontroll med elektroniska hjälpmedel kan bli aktuellt såväl vid kortare vistelser utanför institutionen, t.ex. för att möjliggöra att den dömda kan genomföra en praktiktjänstgöring eller fritidsaktivitet, som vid längre vistelser utanför institutionen, t.ex. då den dömda placeras i familjehem. Som Lagrådet har anfört ligger det i sakens natur att elektronisk övervakning inte ska användas annat än när det behövs och att behovet ska prövas mot proportionalitetsregeln i 18 b §. Om kontroll i det enskilda fallet kan tillgodoses genom medföljande personal, t.ex. vid en kortare dagpermission, finns således inte behov av elektronisk övervakning. Begreppet elektroniska hjälpmedel används bl.a. i 10 kap. 5 § fängelselagen (2010:610) och har samma innebörd här som det har i den lagen. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Det *tredje stycket* motsvarar det tidigare andra stycket. I stycket görs endast en språklig ändring.

18 a § *Under den senare delen av verkställigheten ska den dömda genom konkreta åtgärder förberedas för ett liv i frihet.*

Paragrafen, som är ny, tydliggör att Statens institutionsstyrelse under den senare delen av verkställigheten genom konkreta åtgärder ska förbereda den dömda för ett liv i frihet.

Behovet av konkreta åtgärder varierar utifrån strafftid, personliga och sociala förhållanden. En bedömning ska ske i varje enskilt fall av den dömdes behov av åtgärder under utslussningen. I normalfallet bör det dock innebära att det under utslussning sker någon form av kvalificerad insats utanför det särskilda ungdomshemmet. Förberedelserna kan avse olika områden, t.ex. utbildning, praktik, boende och fritidsaktiviteter. Att samråd ska ske med socialnämnden framgår av 3 §. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

18 b § *En kontroll- eller tvångsåtgärd enligt denna lag får användas endast om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden.*

Paragrafen är ny. Genom paragrafen tydliggörs att en kontroll- eller tvångsåtgärd får användas endast om den står i rimlig proportion till

syftet med åtgärden. Det betyder att en kontroll- eller tvångsåtgärd ska stå i rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden och den nytta åtgärden kan ha för den dömda. Skälen för att vidta en kontroll- eller tvångsåtgärd ska ställas i relation till de olägenheter ingripandet innebär för den dömda bl.a. i fråga om hans eller hennes självbestämmande och integritet.

Med tvångsåtgärd avses t.ex. kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning och med kontrollåtgärd avses t.ex. elektronisk övervakning vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

22 § Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ ska Statens institutionsstyrelse höra socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövligt.

Beslut enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Av paragrafen följer att Statens institutionsstyrelse fattar beslut i frågor som rör verkställigheten.

I *första stycket* förtydligas Statens institutionsstyrelsens ansvar för besluten i frågor som avses i 14 och 18 §§ genom att det anges att institutionsstyrelsen ska höra socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövligt. Det innebär att det är Statens institutionsstyrelse som självständigt fattar besluten men att socialnämndens uppfattning ska inhämtas inför de beslut som fattas enligt de i paragrafen angivna bestämmelserna. Paragrafen anger inte hur socialnämndens uppfattning ska inhämtas. Det bör kunna ske på olika sätt beroende på omständigheterna, t.ex. genom ett yttrande eller ett telefonsamtal som dokumenteras genom en tjänsteanteckning. Ändringarna i paragrafen behandlas i avsnitt 5.1.

I *andra stycket* görs endast en språklig ändring, som inte innebär någon ändring i sak.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

32 a § Den intagne är, om inte annat *motiveras* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-*, *saliv-* eller *svettprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådant* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådan vara* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel *eller någon sådan vara*.

Paragrafen reglerar Statens institutionsstyrelsens möjligheter att kontrollera om den intagne är påverkad av narkotika, alkohol eller vissa andra medel eller varor.

Ändringen innebär att Statens institutionsstyrelse, förutom blod-, urin- och utandningsprov, får möjlighet att använda saliv- och svettprov. Ändringarna i paragrafen behandlas i avsnitt 5.3.

Vidare görs språkliga ändringar, som inte innebär några ändringar i sak. Paragrafen har i huvudsak utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag. Prop. 2010/11:107

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

17 a § Den intagne är, om inte annat *motiveras* av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-*, *saliv-* eller *svettprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, *sådant* medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller *sådan vara* som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel *eller någon sådan vara*.

Paragrafen reglerar Statens institutionsstyrelses möjligheter att kontrollera om den intagne är påverkad av narkotika, alkohol eller vissa andra medel eller varor.

Ändringen innebär att Statens institutionsstyrelse, förutom blod-, urin- och utandningsprov, får möjlighet att använda saliv- och svettprov. Ändringarna i paragrafen behandlas i avsnitt 5.3.

Vidare görs språkliga ändringar, som inte innebär några ändringar i sak. Paragrafen har i huvudsak utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Sammanfattning av delar av departementspromemorian Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård och ändrade gallringsregler i belastningsregistret (Ds 2009:9)

Det är väl känt att övergången mellan institution och frihet är en kritisk tidpunkt då risken för återfall är stor. Målsättningen med verkställigheten av sluten ungdomsvård måste vara att tiden på institutionen används för att motivera den unge att förändra sin kriminella livsstil. Under verkställigheten ska fokus läggas på att planera och förbereda tiden efter straffet. Insatser som påbörjas under tiden på institutionen måste enligt all forskning och erfarenhet följas av insatser efter frigivningen för att minska risken för återfall i brott. Trots detta är det långt ifrån alla som har verkställt sluten ungdomsvård som blir föremål för kvalificerade insatser från samhällets sida efter avslutad verkställighet.

I promemorian föreslås åtgärder som syftar till att fler kvalificerade insatser ska inledas under verkställighetstiden. För att förbättra utslussarbetet föreslås att arbetet inför frigivningen från sluten ungdomsvård ska intensifieras och struktureras. Under den sista tiden av verkställigheten ska den dömdes behov av att vistas utanför ungdomshemmet särskilt beaktas.

Det föreslås vidare att Statens institutionsstyrelses ansvar för verkställigheten tydliggörs samt att Statens institutionsstyrelse får möjlighet att med elektroniska hjälpmedel kontrollera villkor om att den unge ska befinna sig i bostaden vid särskilt angivna tider. Statens institutionsstyrelse föreslås också få möjlighet att göra drogkontroller genom att använda nya provtagningsmetoder. De nya provtagningsmetoderna som föreslås ska få användas är svett-, saliv- och hårprov.

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs att i fråga om lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

dels att nuvarande 18 a § ska betecknas 14 a §,

dels att den nya 3, 14 a, 18 och 22 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen införs två nya paragrafer, 18 a-b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *skall* planläggas och genomföras i *nära samarbete* med socialnämnden i den dömdes hemort.

18 a §

Den dömda är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller *utandningsprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömda är påverkad av något sådant medel.

Föreslagen lydelse

3 §

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *ska* planläggas och genomföras i *samråd* med socialnämnden i den dömdes hemort.

14 a §¹

Den dömda är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-, saliv-, svett-* eller *hårprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömda är påverkad av något sådant medel.

18 §

Den dömda *skall* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som krävet på

Den dömda *ska* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som krävet på

¹ Senaste lydelse av tidigare 18a§ 2007:1314.

samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans anpassning i samhället eller det annars finns särskilda skäl. *Därvid skall de villkor ställas som kan anses nödvändiga.*

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket skall räknas in i verkställighetstiden.

samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans *eller hennes* anpassning i samhället eller det annars finns särskilda skäl.

Under den sista tiden av verkställigheten ska behovet av att vistas utanför ungdomshemmet särskilt beaktas.

18 a §

Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet ska Statens institutionsstyrelse ställa de villkor som kan anses nödvändiga.

Villkor att den dömda ska befinna sig i bostaden vid särskilt angivna tider får kontrolleras med elektroniska hjälpmedel.

18 b §

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt 18 § ska räknas in i verkställighetstiden.

22 §

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ skall samråd ske med socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövt.

Beslut i frågor enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14, 18 och 18 a §§ ska samråd ske med socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

Härigenom föreskrivs att 32 a § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 a §¹

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-*, *saliv-*, *svett- eller hårprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 2005:467.

Härigenom föreskrivs att 17 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Föreslagen lydelse

17 a §¹

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 2007:1312.

Efter remiss har yttrande över promemorian lämnats av Riksdagens ombudsmän, Hovrätten för Västra Sverige, Södertörns tingsrätt, Falu tingsrätt, Ångermanlands tingsrätt, Kammarrätten i Jönköping, Länsrätten i Skåne län, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen, Skatteverket, Statskontoret, Datainspektionen, Sveriges Kommuner och Landsting, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, Stockholms kommun, Göteborgs kommun, Malmö kommun, Borlänge kommun, Botkyrka kommun, Eskilstuna kommun, Linköpings kommun, Ronneby kommun, Sundsvalls kommun, Uddevalla kommun, Uppsala kommun, Västerviks kommun, Växjö kommun, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Föreningen Sveriges Socialchefer, Sveriges advokatsamfund och Polisförbundet.

Norrköpings kommun, Skövde kommun, Sveriges akademikers centralorganisation och Tjänstemännens Centralorganisation har avstått från att yttra sig.

Svar har inte inkommit från Arboga kommun, Danderyds kommun, Gotlands kommun, Gällivare kommun, Hallsbergs kommun, Helsingborgs kommun, Härjedalens kommun, Karlskoga kommun, Kumla kommun, Norrtälje kommun, Nykvarn kommun, Torsås kommun, Tyresö kommun, Åtvidaberg kommun, Örebro kommun, Brottsofferjourens Riksförbund, Barnens Rätt I Samhället, Kriminellas Revansch I Samhället, Rädda Barnens Riksförbund, StödCentrum för Unga Brottsoffer, Sveriges domareförbund och Sveriges psykologförbund.

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Häri genom föreskrivs i fråga om lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

dels att nuvarande 18 a § ska betecknas 17 a §,

dels att 3, 18 och 22 §§ samt nya 17 a § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 18 a och 18 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *skall* planläggas och genomföras *i nära samarbete* med socialnämnden i den dömdes hemort.

18 a §

Den dömda är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömda är påverkad av något sådant medel.

Föreslagen lydelse

3 §

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verkställigheten *ska* planläggas och genomföras *efter samråd* med socialnämnden i den dömdes hemort. *En individuellt utformad verkställighetsplan ska upprättas för den dömda.*

17 a §¹

Om det kan misstänkas att den dömda är påverkad av narkotika, alkohol, annat berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, är han eller hon skyldig att på begäran lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov, om inte något annat är motiverat av medicinska eller liknande skäl.

18 §

Den dömda *skall* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning

Den dömda *ska* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som

¹ Senaste lydelse av tidigare 18 a § 2007:1314.

som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans anpassning i samhället eller det *annars* finns särskilda skäl. *Därvid skall de villkor ställas som kan anses nödvändiga.*

kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans *eller hennes* anpassning i samhället eller det finns *andra* särskilda skäl. *Ett tillstånd till att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet ska förenas med de villkor som behövs.*

Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet får vid behov elektroniska hjälpmedel användas för att kontrollera de villkor som ställts om var den dömde ska befinna sig.

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket *skall* räknas in i verkställighetstiden.

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket *ska* räknas in i verkställighetstiden.

18 a §

Under den senare delen av verkställigheten ska den dömde genom konkreta åtgärder förberedas för ett liv i frihet.

18 b §

En kontroll- eller tvångsåtgärd enligt denna lag får användas endast om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden.

22 §

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ *skall samråd ske med socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövligt.*

Beslut *i frågor* enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ *ska Statens institutionsstyrelse höra socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövligt.*

Beslut enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2011.

Härigenom föreskrivs att 32 a § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 a §¹

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av narkotika, alkohol, annat berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, är han eller hon skyldig att på begäran lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov, om inte något annat är motiverat av medicinska eller liknande skäl.

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2011.

¹ Senaste lydelse 2005:467.

Härigenom föreskrivs att 17 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 a §²

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av narkotika, alkohol, annat berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, är han eller hon skyldig att på begäran lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov, om inte något annat är motiverat av medicinska eller liknande skäl.

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2011.

² Senaste lydelse 2007:1312.

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2011-03-14

Närvarande: F.d. justitierådet Bo Svensson, f.d. regeringsrådet Leif Lindstam och justitierådet Ann-Christine Lindeblad.

Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård

Enligt en lagrådsremiss den 3 mars 2011 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,
2. lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
3. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av ämnessakkunniga Catharina Sitte Durling.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

Ungdomar som döms till sluten ungdomsvård har gjort sig skyldiga till mycket allvarlig brottslighet. Påföljden avtjänas vid särskilda ungdomshem och är lägst 14 dagar och högst fyra år. För att åtgärda brister i verkställighetsplaneringen och utslussningsarbetet och minska risken för återfall i brott föreslår regeringen ett antal åtgärder som ska förbättra verkställigheten och öka möjligheterna till successiv utslussning under kontrollerade former.

Vidare föreslås att den dömda under den senare delen av verkställigheten ska förberedas för ett liv i frihet genom konkreta åtgärder. Därutöver ska elektroniska hjälpmedel få användas för att kontrollera var den dömda befinner sig vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

Vid misstanke om att den dömda är drogpåverkad föreslås utökade provtagningsmetoder i form av saliv- och svettprov. Proportionalitetsprincipens betydelse tydliggörs genom att det anges att varje beslut om kontroll- eller tvångsåtgärd ska föregås av en proportionalitetsbedömning. Ändringarna görs huvudsakligen i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

Förslaget till lag om ändring i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård

17 a §

I paragrafen, som motsvarar 18 a §, ges Statens institutionsstyrelse möjlighet att använda, förutom blod- urin- och utandningsprov, även saliv- och svettprov. I paragrafen görs därutöver vissa redaktionella och språkliga ändringar, bl.a. föreslås att den dömda ska vara skyldig att på begäran lämna prov, ”om inte något annat är motiverat av medicinska eller liknande skäl”. Lagrådet finner att den äldre lydelsen av den citerade texten är mera tydlig och förordar att den behålls genom att paragrafen ges följande lydelse:

Den dömda är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömda är påverkad av något sådant medel.

18 §

Lagrådet anser att orden ”vid behov” i andra stycket är överflödiga eftersom det av lagtexten framgår att fotboja ”får användas”. Det ligger i sakens natur att fotboja inte används annat än när det behövs och att behovet ska prövas mot proportionalitetsregeln i föreslagna 18 b §.

Lagrådet föreslår att ordet ”de” omedelbart före ”villkor” i andra stycket utgår, eftersom fotboja bara behövs, om det har ställts villkor om var den dömda ska befinna sig.

Förslaget till lag om ändring i lagen om vård av missbrukare i vissa fall samt

Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Godtas Lagrådets förslag ovan om 17 a § lagen om ändring i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård bör motsvarande ändringar göras i 32 a § lagen om ändring i lagen om vård av missbrukare i vissa fall och 17 a § lagen om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 mars 2011

Närvarande: Statsministern Reinfeldt, ordförande, och statsråden Björklund, Ask, Olofsson, Larsson, Carlgren, Hägglund, Borg, Sabuni, Billström, Adelsohn Liljeroth, Tolgfors, Ohlsson, Norman, Attefall, Kristersson, Elmsäter-Svärd, Hatt

Föredragande: statsrådet Ask

Regeringen beslutar proposition 2010/11:107 Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård